

A87/22 CO:2055098

22 juni 1987

HET GORBACHEV-BELEID:
FUNDAMENTELE VERANDERING OF ACCENTVERSCHUIVING ? (IV)

In drie voorgaande Focussen is gebleken dat democratisering en glasnost in het huidige Sovjetbeleid slechts zijn bedoeld als middelen ter realisering van de herstructureringsplannen van partijleider GORBACHEV. Die beogen ongetwijfeld een voor een moderne Sovjetstaat noodzakelijke vergroting van de betrokkenheid en verantwoordelijkheid bij de bevolking, maar daarmee nog geen inspraak in de echte democratische zin van het woord. Want dat de CPSU onverkort vasthoudt aan haar machtsmonopolie blijkt uit de minimale inhoud van de thans in gang gezette electorale hervormingen, die het onderwerp vormen van deze Focus.

HET GORBACHEV-BELEID:
FUNDAMENTELE VERANDERING OF ACCENTVERSHUIVING? (IV).

De electorale hervormingen als toetsteen.

Na het CC-plenum van januari 1987 waren het vooral de voorstellen tot democratische hervormingen, met name met betrekking tot het kiesstelsel, welke in het Westen de aandacht trokken. De suggestie tijdens dit plenum om over te gaan tot geheime stemming met meerdere kandidaten leidde ertoe dat in nogal wat gevallen de conclusie getrokken werd dat er in de Sovjet Unie een liberalisering op stapel stond. Voor een evaluatie daarvan lijkt het nuttig deze voorstellen aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Tijdens het januari-plenum ging GORBACHEV er in zijn toespraak van uit dat het "... werkers en collectieve boeren allerminst onverschillig laat wie aan het hoofd staat van de onderneming, de werkplaats, de sectie of het team. Omdat het welzijn van de collectiviteit afhankelijk is van de kwaliteiten van de manager, moeten de werkers ook reële mogelijkheden hebben om invloed uit te oefenen op hun verkiezing en om hun activiteiten te kunnen controleren"* . Daarom achtte hij "...de tijd gekomen voor ... democratisering van het proces waarbij de leiding van een onderneming wordt aangewezen op basis van ... verkiezingen. Dit betekent een kwalitatief nieuwe situatie, een volledig veranderde vorm van participatie van de werkers in het productie-management, een essentiële uitbreiding van de rol en verantwoordelijkheid van de collectiviteit voor het resultaat van haar activiteiten"** . GORBACHEV gaf als zijn oordeel dat een vervolmaking van het Sovjetrussische kiesstelsel een van de belangrijkste wegen is om de samenleving meer te democratiseren. Het meest important achtte hij een 'verdieping van de democratie' van dit stelsel en een actieve deelname van het electoraat in alle fasen van de verkiezingscampagne.

Kennelijk is het GORBACHEV met zijn voorgestelde hervormingen niet te doen om verandering in de samenstelling van de gekozen organen, want 'een van de immense verworvenheden van de socialistische democratie' is dat in de gekozen organen de 'totale sociale, beroepsmatige en nationale samenstelling van de Sovjetsamenleving' wordt weerspiegeld. Naar zijn zeggen staat het bestaande electorale systeem ervoor garant dat alle binnen de bevolking bestaande groepen vertegenwoordigd zijn in de gekozen machtsorganen. Aan een fundamentele wijziging van het electorale systeem lijkt hij dus niet te denken, omdat het resultaat ervan immers boven alle kritiek is verheven. Wat GORBACHEV wel overweegt is een vergroting van de betrokkenheid van de burgers. Zo noemde hij een paar mogelijke aanpassingen, die erop neer zouden komen dat de kiezers (blijkbaar tijdens de fase voor de eigenlijke verkiezingen) als regel 'meerdere kandidaten bespreken' kunnen en bij verkiezingen in grotere electorale districten ook tussen meerdere kandidaten kunnen kiezen. Voorts achtte hij het nodig dat "... we aandacht schenken aan de manier waarop de verkiezingen zelf zijn georganiseerd en aan de praktijk bij benoeming en bespreking van kandidaten voor de functie van volksvertegenwoordiger. Het is essentieel (daarbij) elk formalisme uit te bannen en er op toe te zien dat de verkiezingscampagne dit jaar al gehouden wordt in een meer democratische sfeer

* FBIS, USSR NATIONAL AFFAIRS, 28 JAN 87, R 19

** ibid., R 20

en dat de bevolking in sterkere mate participeert in dit proces"* .

Behalve over de verkiezing van leidinggevende functionarissen in de economische sector en over wijzigingen bij de keuze van volksvertegenwoordigers heeft GORBACHEV het in dezelfde toespraak ook gehad over 'de noodzaak een verandering te overwegen' bij de verkiezingen binnen de partij zelf. Opvallend was dat hij deze suggestie beperkte tot het niveau van districtspartijsecretarissen, secretarissen van zowel regionale en territoriale comites als de Centrale Comites van de CP-en van de Unierepublieken, maar de verkiezing van het hoogste centrale partij-echelon buiten beschouwing liet. Wat verder opviel was dat hij dit voorstel niet uit eigen naam lanceerde, maar "kameraden" opvoerde, die de "suggestie hadden gedaan" dat betrokkenen "bij geheime stemming zouden kunnen worden gekozen tijdens de plenaire zittingen van de respectieve partijcomite's", waarbij "... de leden van het partijcomite dan het recht zouden hebben om kandidaten voor te dragen"**. In de CC-resolutie, die op 28 januari 1987 door het persbureau Tass werd verspreid, is van deze laatste expliciete opsomming van partijfunctionarissen niets terug te vinden en heet het simpelweg dat er gestreefd moet worden naar "een verbetering van het mechanisme voor het kiezen van partijorganen op alle niveaus met het doel (daar) meer democratie (te verwezenlijken)...". De resolutie maakt wel met zoveel woorden gewag van de uitspraken van GORBACHEV over de verkiezing van functionarissen in de economische sector en van volksvertegenwoordigers. Mogelijk dat zijn suggestie m.b.t. de partijfuncties de plenumdeelnemers te ver is gegaan en dat daarom toen gekozen is voor een minder controversiële formulering. Dat laatste is in ieder geval de conclusie van Elizabeth TEAGUE in een door Radio Liberty op 29 januari 1987 uitgebracht rapport, waarin de hypothese wordt onderbouwd dat er sprake geweest moet zijn van verzet tegen dit soort innovaties*** .

In de maand februari werden in aansluiting op de uitspraken van GORBACHEV tijdens het CC-plenum al de eerste praktische initiatieven genomen. Op 10 februari kwam het persbureau Tass met het bericht dat in het district Imzhorsky in West Siberie via geheime verkiezingen een nieuwe partijsecretaris was benoemd, waarbij gekozen was uit twee kandidaten. Precies een week later verspreide hetzelfde bureau het bericht dat het Politburo besloten had tot wijzigingen in de procedures bij de dit jaar te houden verkiezingen voor afgevaardigden in het lokale bestuur en voor rechters en assessors bij districtsrechtbanken. Als achterliggende gedachte werd genoemd "een verdieping van de democratie van het Sovjetrussische electorale stelsel" met als bedoeling "het bestaande systeem, dat zichzelf over het geheel genomen heeft gerechtvaardigd, te verfijnen". Omdat er echter - zo werd in het bericht benadrukt - te weinig tijd is om nog voor de a.s. verkiezingen in het electorale systeem zelf veranderingen aan te brengen, zullen wijzigingen worden doorgevoerd in "de electorale praktijk". Die wijzigingen betreffen het stellen van meerdere kandidaten, het vergroten van de kiesdistricten en het aanmerken van niet-gekozen "waardige kandidaten als plaatsvervangers ... zoals gebeurt in een aantal socialistische landen"**** . Deze veranderingen zullen overigens niet

---

* FBIS, USSR NATIONAL AFFAIRS, 28 JAN 87, R 21

** ibid., R 21

*** RL 42/87, Radio Liberty Research, January 29, 1987: CENTRAL COMMITTEE RESOLUTION FUDGES ISSUE OF PARTY ELECTIONS.

**** Tass, 17/2/87

meteen in het hele land worden ingevoerd, maar - bij wijze van proef - in een geselecteerd aantal electorale eenheden. Ze zullen echter niet beperkt blijven tot onderdelen van het locale bestuur, want op 19 februari maakte partijleider GORBACHEV tijdens een televisietoespraak in Riga bekend dat dit jaar nog volgens hetzelfde patroon zal worden gehandeld bij de benoeming van bedrijfsleidingen en partijbestuurders* .

Nomenclatuursysteem blijft onaangetast

Voor de beantwoording van de vraag of hier inderdaad sprake is van werkelijk fundamentele veranderingen van het Sovjetrussische electorale systeem, kan het best verwezen worden naar een uitspraak van GORBACHEV tijdens het CC-plenum van januari jl. Daar stelde hij nl. dat het in het democratisch centralisme opgesloten principe, volgens hetwelk de beslissingen van hogere organen dwingend zijn voor alle lagere partijcomite's, inclusief die welke te maken hebben met personele aangelegenheden, in de partij onaanastbaar moet blijven** . In de praktijk kan dit er alleen maar op neerkomen dat zelfs als er bij partijverkiezingen gekozen kan worden uit meerdere kandidaten, dezen in ieder geval de goedkeuring moeten wegdragen van hogere beslissingsbevoegde partijorganen. Hetzelfde geldt voor alle sleutelfuncties binnen het Sovjetsysteem, die zijn ondergebracht binnen het zg.nomenclatuursysteem en over de vervulling waarvan de CPSU en haar verschillende organen het exclusieve beslissingsrecht hebben. De nieuwe initiatieven op electoraal gebied veranderen er dus niets aan dat alle gekozen vertegenwoordigers binnen de Sovjetrussische overheid onder dit nomenclatuurstelsel vallen, evenals trouwens alle belangrijke functies in de economische sector. Ook al mogen er verschillende personen kandidaat gesteld worden, zij behoeven uiteindelijk allemaal de goedkeuring van de partij en haar organen.

Dit betekent niet dat de door GORBACHEV gewenste wijzigingen geen veranderingen inhouden, maar die gaan bepaald nog niet in de richting van 'vrije verkiezingen'. Het gaat slechts om een aanpassing, die partijofficials kan verplichten de 'kiezers' te raadplegen alvorens tot benoemingen over te gaan. Het duidelijkst spreekt dit uit de oproep van GORBACHEV zelf om rekening te houden met de mening van de mensen op 'de werkvloer' bij de benoeming van leidinggevende functionarissen in bedrijven en op boerderijen*** . Opgemerkt moet worden dat het hierbij niet gaat om iets volledig nieuws, maar dat deze methode tegen het einde van de jaren zestig in de Sovjet Unie al eens gebruikt is en toen populair bleek bij de arbeiders, maar verzet oplet bij het management. Het motief voor herinvoering van deze praktijk heeft ontegenzeggelijk te maken met het streven de Sovjetburger meet te motiveren en nauwer te betrekken bij de dagelijkse gang van zaken. Dat lijkt ook beslist nodig om de tijdens de BREZHNEV-periode gegroeide apathie te overwinnen en de economische problemen te boven te komen. Iets dergelijks vormt ongetwijfeld ook de achtergrond van de voorgenomen wijzigingen in de procedures bij de verkiezingen voor de locale sovjets, die zoals GORBACHEV tijdens het CC-plenum van januari al heeft benadrukt de 'democratie' in het Sovjetsysteem moet vergroten, zonder overigens het democratisch centralistisch principe en de leidende rol van de CPSU ter discussie te stellen. Zolang deze voorhoederol en dit organisatieprincipe vast verankerd blijven in de Sovjetsituatie en -praktijk - en er is niets dat er op wijst dat daaraan wordt getornd - kan er van een fundamentele verandering niet worden gesproken.

* International Herald Tribune, 21/22 Febr. 1987

** FBIS, USSR NATIONAL AFFAIRS, 28 JAN 87, R 22

*** RL 69/87, Radio Liberty Research, February 18, 1987: SOVIET UNION EXPERIMENTS WITH ELECTORAL REFORM.

Hoe beperkt de electorale hervormingen ook van strekking zijn, toch blijken vele Sovjetfunctionarissen die onder BREZHNEV een comfortabele en bevoorrechte positie hebben verworven, zich erdoor bedreigd te voelen. Want als zij niet goed functioneren kunnen zij in geval van een verkiezing uit verschillende kandidaten hun baan verliezen aan een relatief betere concurrent, wat nu ook precies de bedoeling lijkt van GORBACHEV. De vrees hiervoor heeft intussen in de logge bureaucratie geleid tot een breed en taai verzet, dat in een volgende Focus aan de orde zal komen.